

Р. А. Марусевич

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц. Коляда О. В.

КОНТАМІНАЦІЯ РЕАЛІСТИЧНИХ ТА АБСУРДИСТСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ТВОРЧОСТІ ЕДВАРДА ОЛБІ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «ІСТОРІЯ В ЗООПАРКУ»)

Едвард Олбі є одним із найбільш суперечливих драматургів другої половини ХХ століття. Його приналежність до театру абсурду є предметом дискусій багатьох науковців. Саме тому виявлення і дослідження реалістичних та абсурдистських тенденцій у творчості американського драматурга є **актуальним** для сучасних літературознавчих студій. **Мета** нашої статті – дослідити поетику драми Едварда Олбі, проаналізувати риси абсурду в їх контамінації з реалістичними елементами у п'єсі «Історія в зоопарку».

Мартін Есслін безперечно відносить американського драматурга до представників театру абсурду, відводячи для нього у своїй відомій монографії окремий розділ. Тим не менш, низка науковців ставить під сумнів приналежність Едварда Олбі до театру абсурду. В. Котлярова у статті «Драматургія Едварда Олбі та французький “театр абсурду”: проблема конвергенції» (рос. «Драматургия Эдварда Олби и французский “театр абсурда”: проблема конвергенции») наводить низку причин, через які Олбі не можна вважати представником «чистого» театру абсурду. У якості доказів автор називає такий факт, як місце народження та проживання Едварда Олбі. Театр абсурду є результатом кризи свідомості, яка виникла через складні соціально-історичні умови, що є характерним для Європи ХХ століття. США ж, на відміну від європейських країн, не перебували під впливом даних факторів, і тому представник американської культури сприймає абсурд та його прояви по-іншому. Ще однією причиною автор вважає соціальну спрямованість п'єс Олбі, а також використання ним як художніх методів театру абсурду, так і символізму, натуралізму, імпресіонізму, сюрреалізму, модернізму та постмодернізму [2: 139]. Ми схильні погоджуватися з даною точкою зору. Якщо театр абсурду можна умовно назвати «каноном» антитеатру другої половини ХХ століття, то Едвард Олбі, на нашу думку, є нетрадиційним представником цього канону, поєднуючи у своїй творчості риси реалістичного театру та театру абсурду.

Яскравим прикладом даної контамінації реалістичних та абсурдистських тенденцій є перша п'єса Олбі «Історія в зоопарку» (англ. «The Zoo Story»), написана у 1958 р. та вперше поставлена на сцені у 1959 р. у берлінському

«Театрі Шиллера». Цікавим є той факт, що прем'єра п'єси відбулася в один вечір з «Останньою плівкою Креппа» С. Беккета, що є очевидним доказом того, що п'єса Олбі була віднесена, або принаймні сприймалася як близька до театру абсурду та творчості С. Беккета. Дійсно, «Історія в зоопарку» містить як риси театру абсурду, так і риси реалістичного театру.

П'єса складається з одного акту, дія якого відбувається в одному місці, тим не менш, поринаючи у розповіді дієвих осіб, читач/глядач має змогу спостерігати декілька інших локацій, дія в яких відбувалася у минулому. Такими локаціями є кімната та під'їзд будинку, у якому проживає Джеррі, магазинчик, де він купує гамбургери, квартира Пітера та, власне, зоопарк, що велику кількість разів згадується у п'єсі. Таким же чином у п'єсі прямо присутні лише двоє дійових осіб – Джеррі та Пітер, тим не менш, велика кількість інших людей згадується персонажами у процесі їх мовлення (серед інших, сім'я Пітера, сусіди та власниця будинку Джеррі, а також тварини). Уся дія п'єси у теперішньому часі відбувається у Центральному парку Нью-Йорка одного літнього недільного дня. Дія п'єси як така, зокрема, є майже відсутньою, і більшу частину часу персонажі розмовляють (причому мовлення Джеррі спрямоване в минуле, Пітер же, навпаки, перебуває у теперішньому часі, насолоджуючись моментом самотності, у який втручається інший персонаж). На нашу думку, даний прийом має на меті демонстрацію ізоляваності людини від інших та усього світу. Людина є постійно оточеною іншими (так, дійові особи постійно тримають у пам'яті свою сім'ю та знайомих), але в той же час вона є ізоляованою від них, замкненою у своєму власному світі, з якого вона не хоче і не може піти. Два персонажі п'єси по-різному демонструють цю ізоляованість.

Більш очевидним прикладом є Джеррі. Йому «близько сорока років, він одягнений непогано, але недбало. Те, що колись було струнким та дещо підтягнутим тілом, почало повніти; і хоча його вже не можна назвати красивим, очевидно, що колись він таким був»¹. Джеррі проживає у невеличкій кімнатці на горішньому поверсі, яку він знімає у будинку, що їм володіє стара і потворна жінка. Його сусідами по будинку є найрізноманітніші люди, яких об'єднує бідність та нещастя. Дитинство та юність Джеррі також були нещасливими, адже його мати покинула батька та померла у канаві в Алабамі, а батько у нетверезому стані потрапив під автобус. Джеррі говорить про це у своєму монологі з неприкритою гіркотою та іронією: «Ви дуже милий чоловік, але ви перебуваєте у владі такої невинності, якій дійсно варто позаздрити. Але добра стара матінка і добрий старий татко мертві – розумієте?»². Дана фраза не лише характеризує Джеррі, але й демонструє нам одну з причин його розмови та подальшої дії по відношенню до Пітера – всеохоплююча невинність останнього. Джеррі змалку зрозумів абсурдну природу світу, який позбавляв його близьких та

¹ «... in his late thirties, not poorly dressed, but carelessly. What was once a trim and lightly muscled body has begun to go to fat; and while he is no longer handsome, it is evident that he once was» [4: 19].

² «You're a very sweet man, and you're possessed of a truly enviable innocence. But good old mom and good old pop are dead – you know?» [4: 24].

усього, що було йому дорогим. Саме тому він справляє враження волоцюги, який нікому не потрібен і якому, у свою чергу, також не потрібен ніхто. У нього немає ані друзів, ані постійної дівчини, і він зізнається Пітеру, що не може зустрічатися з одною дівчиною більше двох разів. Джеррі усвідомлює тотальну ізолюваність людей одне від одного, тим не менш, це відчуття є в першу чергу результатом соціальних умов. Джеррі, очевидно, є представником нижчого класу, про що свідчить його походження, зовнішній вигляд та місце проживання. Незважаючи на це, він розуміє неможливість взаєморозуміння між усіма людьми, їх застиглість та відірваність не лише одне від одного, але й тотальну абсурдність існування, відокремленість від інших людей, усього світу та Бога, який, крім того, їх покинув. Джеррі, однак, не згоден з таким станом речей, саме тому він намагається вступити в комунікацію із будь-ким, хоча б із собакою, аби не почуватися таким самотнім. Йому однаково, чи ця комунікація спричинена любов'ю або ненавистю, і чи відбувається вона з живою істотою або ж із предметом чи навіть з абстрактним поняттям чи явищем природи. Єдиний мотив цієї комунікації – відчутти себе живим та побороти всеохоплюючу ізолюваність людей одне від одного. З цієї ж причини Джеррі ініціює діалог із Пітером, а також чинить свій акт непокорі проти абсурдного світу, настроившись на власний ніж у руках Пітера. В. Котлярова розглядає Джеррі як бунтуючу людину за Камю, що повстає проти жорстокого соціуму [2: 139-140]. Ми схильні погоджуватися з даною думкою, втім, окрім простого акту непокорі Джеррі намагається дати Пітерові шанс зрозуміти стан речей у світі, у чому він зазнає поразки.

Пітер також є ізолюваною людиною, втім, в його випадку це є менш очевидним. Самотність Пітера базується на двох факторах: по-перше, він надає перевагу самотній неділі у парку, подалі від сім'ї та, по-друге, він абсолютно не бажає долучатися до розмови із Пітером. Ми не можемо почерпнути велику кількість інформації про родину Пітера із п'єси, тож було б невірно припускати ізолюваність від близьких, спираючись лише на незначні дані. Тим не менш, у 2004 р. відбулася прем'єра свого роду передісторії п'єси під назвою «Вдома у зоопарку» (англ. «At Home at the Zoo»), у якій розповідається про подружнє життя Пітера та його дружини Ен. П'єса становить собою перший акт до «Історії в зоопарку» та демонструє тотальну відсутність взаєморозуміння між Пітером та його дружиною, із чого можна зробити висновок про те, що Пітер, як і Джеррі, почуватися самотнім та відокремленим від інших. Тим не менш, на відміну від останнього, Пітер, здається, цілком задоволений своєю самотністю: «Джеррі: Пітере, я тебе дратую або бентежу? / Пітер (з легкістю): Ну, я мушу зізнатися, що не такий день, на який я сподівався. / Джеррі: Ти маєш на увазі, я не той джентльмен, на якого ти очікував. / Пітер: Я ні на кого не очікував.»³. Він не бажає

³ «Jerry: Peter, do I annoy you, or confuse you? / Peter (lightly): Well, I must confess that this wasn't the kind of afternoon I'd anticipated. / Jerry: You mean, I'm not the gentleman you were expecting. / Peter: I wasn't expecting anybody.» [4: 33].

долучатися до розмови із Джеррі та не розуміє його акту непокори, а саме самогубства.

Пітер виглядає як типовий представник середнього класу, працює у видавництві, у нього є родина та хатні тварини. Його життя здається абсолютно нормальним для представника середнього класу і він не розуміє того, що усвідомлює Джеррі. Якщо спочатку їх розмова була просто спробою Джеррі вступити у комунікацію із живою людиною («Джеррі: Я скажу вам, чому я це роблю. Я не говорю із багатьма людьми, окрім випадків, коли треба сказати «Дайте мені пива» або «Де знаходиться вбиральня?» або «Коли починається фільм?» або «Тримай свої руки при собі, друже». Розумієте, речі на кшталт цього.»⁴), то протягом розмови Джеррі дізнається усе більше про Пітера, що й штовхає його на парадоксальний вчинок. Джеррі постійно зацікавлює Пітера обіцянкою сказати йому, що трапилося у зоопарку того ж дня. Джеррі каже Пітерові, що це одна з тих історій, про яку він читатиме у газеті або дивитиметься по телевізору. Особливої уваги вартий образ зоопарку у п'єсі, адже він є ключем до її розуміння.

М. М. Ряснянська у статті «Мотиви екзистенції в п'єсі Едварда Олбі «Історія з зоопарку» («The Zoo Story»))» висловлює думку про те, що Джеррі постійно згадує про зоопарк у своєму мовленні з метою зацікавлення Пітера та утримання його уваги [3: 187-188]. Втім, на нашу думку, у свідомості Джеррі від початку існують думки про те, яким чином завершиться його розмова із Пітером, і що саме він стане головним героєм історії, про яку люди читають в газетах та дивляться по телевізору. Таким чином виникає образ зоопарку у прямому та метафоричному значеннях, причому у справжньому зоопарку нічого не відбувається. Джеррі розповідає, що він ходив до зоопарку, аби зрозуміти природу життя людей та тварин у світі: «Джеррі: Зараз я розповім вам про те, що трапилося в зоопарку; та, в першу чергу, я повинен розповісти вам, чому я пішов до зоопарку. Я пішов до зоопарку, щоб дізнатися більше про те, яким чином тварини співіснують одне з іншим і з людьми також. Це, мабуть, не було чесною перевіркою, адже кожен відокремлений від іншого ґратами, часто тварини одне від одного, і завжди люди від тварин. Але якщо це зоопарк, він так влаштований»⁵. Можна сприймати дане висловлювання у прямому значенні, але, на нашу думку, образ зоопарку являє собою поширену метафору на людське життя, у якому люди живуть, відокремлені одне від одного, не знаючи справжнього спілкування між собою, як звірі у зоопарку. Таким чином, Джеррі розповідає Пітерові історію своєї подорожі життям, протягом якого він намагався зрозуміти природу людського існування. Під час розмови між двома персонажами подорож Джеррі продовжується, він вивчає Пітера, як цікавий

⁴ «Jerry: Oh, I'll tell you why I do it; I don't talk to many people – except to say like: “Give me a beer,” or “Where's the john?” or “What time does the picture go on?” or “Keep your hands to yourself, buddy”. You know – things like that» [4: 21].

⁵ «Jerry: Now I'll let you in on what happened at the Zoo; but first, I should tell you why I went to the Zoo. I went to the Zoo to find out more about the way animals exist with each other, and with people, too. It probably wasn't a fair test, what with everyone separated by bars from everyone else, the animals for the most part from each other, and always the people from the animals. But if it's a Zoo, it's the way it is» [4: 34].

вид, з перших хвилин розмови намагається роздратувати його: «Джеррі: І у вас не буде більше дітей, чи не так? / Пітер (дещо відсторонено): Ні. Більше ні. (Потім відповідає, втомлено): Чому ви це сказали? Звідки вам знати про це? / Джеррі: З того, як ви схрещуєте ноги, можливо; щось у голосі. Або ж я просто гадаю. Справа у вашій дружині? / Пітер (люто): Це не ваша справа! (Зупиняється.) Зрозуміли?»⁶. Джеррі намагається зрозуміти, чи можна віднести Пітера до людини, тварини, чи лише овоча, нездатного відстоювати свою честь. Після того, як Джеррі вчиняє свій персональний бунт та спостерігає за реакцією Пітера, він виносить йому свій вердикт: «Джеррі: ... І, Пітере, я скажу тобі дещо зараз; ти насправді не овоч; все гаразд, ти тварина. Ти теж тварина. ...»⁷. Тим не менш, Джеррі не називає Пітера людиною. На нашу думку, Джеррі, що добре усвідомлює самотність та ізольованість людини у світі, «подорожує» життям, ніби зоопарком, спостерігаючи те, як люди живуть, немов тварини, відокремлені одне від одного щільною стіною непорозуміння, та шукає когось, кого б він міг назвати людиною у цьому царстві тварин, когось, хто б побажав звільнитися зі своєї клітки та відчути себе живим так, як це бажає він сам. Втім, Джеррі зазнає поразки у своїх пошуках, і тому він вдається до останньої спроби – бунту, який він реалізує у самогубстві, ціллю якого є не лише демонстрація своєї непокори, але й останній шанс знайти людину у Пітері. Тим не менш, спроба є неуспішною, і перед смертю Джеррі дозволяє Пітерові повернутися до своєї клітки, де «папужки готують вечерю – а кицьки – накривають на стіл...»⁸, знищивши докази причетності Пітера до його смерті. Остання репліка Джеррі, у якій він імітує вигук Пітера, сповнена презирства та благання. На нашу думку, це демонструє зневажливе ставлення Джеррі до людей, що продовжують жити, як тварини, та відчай, який він відчув, коли його остання спроба бунту проти абсурдного світу та його остання надія щось змінити зазнала поразки.

Г. О. Канова у статті «Вдома в зоопарку» Е. Олбі у дзеркалі літературної віоленсології» розглядає інтерпретацію п'єси «Історія в зоопарку» як демонстрацію виявлення насильства як форми самоствердження та спосіб відчути себе живим, а також порівняння самогубства Джеррі з жертвопринесенням Христа, адже обидва прагнули змінити будову сучасного їм світу [1: 289-294]. Ми схильні погоджуватися з даною думкою, адже у п'єсі зображений останній спосіб, до якого вдається Джеррі з метою повстання проти абсурдної природи світу та місця людини у ньому.

Окрім очевидних мотивів абсурдності світу та життя людини, а також нездатності людей провадити комунікацію одне з одним, у п'єсі знаходимо також інші риси, характерні для театру абсурду. Зокрема, у п'єсі присутні

⁶ «Jerry: And you're not going to have any more kids, are you? / Peter (a bit distantly): No. No more. (Then backm and irksome) Why did you say that? How would you know about that? / Jerry: The way you cross your legs, perhaps; something in the voice. Or maybe I'm just guessing. Is it your wife? / Peter (furiously): That's none of your business! (He pauses.) Do you understand?» [4: 21].

⁷ «Jerry: ... And, Peter, I'll tell you something now; you're not really a vegetable; it's all right, you're an animal. You're an animal too». [4: 38].

⁸ «...parakeets are making the dinner – the cats – are setting the table...» [4: 39].

фарсові елементи (наприклад, сцена, у якій Джеррі лоскоче Пітера та сцена боротьби за лавку, що передує бійці), діалог персонажів часто набуває ознак двох паралельних монологів, що дійові особи промовляють, не слухаючи одне одного, персонажі використовують лайку у своєму мовленні, що слугує комічним елементом у п'єсі. Крім того, варто зазначити незначну кількість сценічної дії та мінімалізм експозиції. У авторській ремарці на початку п'єси про місце надана лише незначна інформація: «Сцена: Центральний парк, Нью-Йорк, літній недільний день. Справа та зліва від центру стоять дві лавки, повернені до глядачів. Позаду них: листя, дерева, небо»⁹. Незважаючи на те, що місце дії достеменно відоме (Центральний парк), така невизначеність та мінімалізм місця дії є однією з ознак театру абсурду. Таким чином, у п'єсі ми знаходимо елементи як реалістичного театру (такі як описи персонажів, реально існуючі локації, часткова соціальна спрямованість п'єси), так і риси театру абсурду.

Таким чином, проаналізувавши п'єсу Едварда Олбі «Історія в зоопарку», можна прийти до висновку, що у творчості драматурга поєднуються риси реалістичного театру та театру абсурду, серед яких зведення сценічної дії та опису подій до мінімуму, використання фарсових та комічних елементів, демонстрація неможливості взаєморозуміння між людьми, а також абсолютної самотності людини та ізольованості її від інших в абсурдному світі.

Список використаної літератури

1. Канова Г. О. «Вдома в зоопарку» Едварда Олбі у дзеркалі літературної віолентології / Ганна Олександрівна Канова. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – №38. – С. 289–294.
2. Котлярова В. В. Драматургия Эдварда Олби и французский «театр абсурда»: проблема конвергенции / В. В. Котлярова. // Мировая литература в контексте культуры. – 2017. – №6. – С. 134–146.
3. Ряснянська М. М. Мотиви екзистенції в п'єсі Едварда Олбі "Історія з зоопарку" / М. М. Ряснянська. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – №15. – С. 187–188.
4. Ступников И. В. Хрестоматия по современной драматургии. Великобритания. Ирландия. США (на английском языке) / Игорь Васильевич Ступников. – Ленинград: Просвещение, 1970. – 207 с., С. 19-39.

⁹ «Scene: Central Park, New York, on a Sunday afternoon in summer. There are two park benches, one LC and one RC, facing the audience. Behind them: foliage, trees, sky» [4: 19].